

А. Ю. Мартишко, доцент кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

О. С. Рябуха, викладач кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МВС УКРАЇНИ

Розкрито зміст й особливості фізичної підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України, виокремлено форми й принципи проведення занять з фізичної підготовки, визначено поняття системи фізичної підготовки курсантів та охарактеризовано її структурні елементи.

Ключові слова: курсант; фізична підготовка; принципи фізичної підготовки; система фізичної підготовки.

У статті 12 Закону України “Про міліцію” зазначено, що у разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов’язків і має зводити до мінімуму можливості завдання шкоди здоров’ю правопорушників та інших громадян. У ст. 13 цього Закону зазначено, що працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, у тому числі прийоми рукопашного бою для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції та ін. [1]. Нині є досить актуальним і важливим питання готовності працівника міліції до виконання службових обов’язків. Відомо, що під час припинення правопорушень, затримання правопорушника завжди існує загроза життю й здоров’ю працівника міліції. Для ефективного виконання службових обов’язків працівник міліції

повинен мати високий рівень загальної та спеціальної фізичної підготовки. Тому саме фізичний розвиток і практичне вивчення прийомів самозахисту та фізичного впливу надасть можливість курсантам (майбутнім працівникам міліції) правильно діяти в екстремальних ситуаціях, обирати найбільш ефективні дії, прийоми, комбінації прийомів тощо, не перевищуючи меж, визначених у нормативно-правових актах Міністерства внутрішніх справ (МВС) України.

Підготовка фахівців для органів внутрішніх справ (ОВС) у вищих навчальних закладах (ВНЗ) МВС України – це здобуття особами перемінного складу певного освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти шляхом здобуття знань обсягом, що відповідає вимогам державного та галузевого стандартів вищої освіти, а також розвиток у них умінь і навичок, необхідних для доброякісного виконання покладених на органи внутрішніх справ завдань [2].

Фізична підготовка як наукова та навчальна дисципліна є компонентом цілісного розвитку особистості. Це складова частина загальної культури й професійної підготовки курсантів, невід'ємна частина освітнього процесу, значущість якого виявляється через гармонізацію духовних і фізичних сил, формування таких цінностей, як здоров'я, фізична розвинутість, досконалість і психічна сталість.

Удосконалення фізичної підготовки працівників правоохоронних органів, у тому числі й майбутніх працівників міліції, досліджували науковці-педагоги, а саме: А. А. Акопов, С. Є. Бутов, К. М. Вашурін, Я. М. Добрижияловський, О. І. Долматов, В. І. Пліско, І. Ю. Шмигін та ін. Однак результати аналізу практичної діяльності правоохоронців, яка пов'язана з відбиттям нападу та затриманням озброєних правопорушників, статистичні дані загибелі правоохоронців під час виконання службових обов'язків показують, що існують проблеми у підготовці майбутніх працівників міліції.

Тому детальний аналіз теоретичних і практичних аспектів фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України є актуальним напрямом наукових досліджень. Зокрема, залишається низка нерозглянутих питань щодо теоретичних і практичних аспектів фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України.

Нормативною основою фізичної підготовки курсантів ВНЗ системи МВС України є вимоги законів України “Про освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про вищу освіту”, “Про міліцію”, “Про фізичну культуру і спорт”, Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Указом Президента України від 6 квітня 2011 р. № 383, Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів Української РСР від 29 липня 1991 р. № 114, Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України затвердженого наказом МВС України від 13 квітня 2012 р. № 318.

Мета статті – охарактеризувати теоретичні та практичні аспекти фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України.

На думку С. Є. Бутова, “фізична підготовка особового складу органів внутрішніх справ України – це педагогічно спрямований процес забезпечення спеціалізованої фізичної підготовленості до професійної діяльності зі специфічними професійними характеристиками” [3, с. 5]. Вона спрямована на розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей працівника, збереження його здоров’я, творчої та трудової активності, всебічний розвиток фізичних якостей і формування навичок застосування заходів фізичного впливу, необхідних для виконання оперативно-службових завдань [2].

У процесі навчання викладачем мають реалізовуватися освітні завдання, які полягають у вивченні рухових здібностей курсантів (фізичні вправи для розвитку фізичних якостей, спеціальні вправи для застосування заходів фізичного впливу). Разом із тим вирішуються оздоровчі питання, які полягають у корисному впливові на організм курсантів, виховні, що реалізуються під час заняття шляхом прищеплення курсантам культури спілкування, поведінки та ін.

Відповідно до вимог наказу МВС України “Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України” від 13 квітня 2012 р. № 318 [2], курсанти ВНЗ МВС України на заняттях з фізичної підготовки формують і вдосконалюють рухові якості й навички, необхідні в повсякденній діяльності та під час виникнення екстремальних ситуацій,

розвивають фізичні якості швидкості й сили, які надають перевагу під час переслідування правопорушника, в умовах силового протистояння та доланні природніх і штучних перешкод.

Фізична підготовка курсантів ВНЗ МВС України спрямована на збереження здоров'я, всебічний розвиток фізичних якостей, умінь та навичок, необхідних для виконання оперативно-службових завдань. Фізичний стан курсантів багато в чому залежить від чинників, серед яких важливе місце належить здоровому способу життя. До основних компонентів здорового способу життя належить: повсякденна служба й навчання, систематичні заняття фізичними вправами та правильна організація відпочинку, рухова активність, запобігання стресам, соціальна активність, загартовування, активна розумова діяльність, дотримання принципів безпеки життя й правил особистої гігієни.

Фізичній підготовці курсантів притаманні загальні та індивідуальні закономірності педагогічної діяльності. Під час занять зі спеціальної фізичної підготовки слід урахувувати вікові та статеві особливості курсантів. У процесі відпрацювання прийомів фізичного впливу в навчальному процесі використовують навчально-тренувальні поєдинки, які поділяються на: зумовлені навчально-тренувальні поєдинки (обидва партнери знають свою роль та послідовно її виконують); частково зумовлені навчально-тренувальні поєдинки (партнер сам обирає спосіб нападу); незумовлені навчально-тренувальні поєдинки (обидва партнери не знають свою роль та послідовність її виконання).

Аналіз існуючих методик навчання курсантів [3, 6 та ін.] показав, що вони неповною мірою відповідають вимогам сучасності. Відпрацювання прийомів фізичного впливу відбувається у стандартних умовах, без урахування ступеня небезпеки. Не береться до уваги варіативність поведінки супротивника тощо. Крім того, підготовка курсантів не спрямована на формування умінь у визначенні ступеня небезпеки. Основними формами проведення занять з фізичної підготовки є: фізичні вправи в режимі дня; ранкова фізична зарядка, яка спрямована на зміцнення здоров'я та загартування організму, збереження фізичної і розумової працездатності, підвищення фізичної тренуваності, курсанти виконують

самостійно [4]; фізкультурна пауза у службовий час, якщо дозволяють умови служби (навчання), триває до 20 хв під час якої самостійно виконують комплекс фізичних вправ; практичне заняття – під час якого викладач організовує детальний розгляд окремих теоретичних положень і формує уміння й навички їх практичного застосування; лекція має здебільшого проблемний і пошуковий характер. Причём викладач не тільки викладає матеріал, а подає нову інформацію і знання шляхом активізації самостійної роботи курсантів.

Для ефективного проведення занять з фізичної підготовки слід використовувати такі основні форми організації занять, як: фронтальна, за якою однакове навчальне завдання виконують всі члени навчальної групи; групова – навчальна група розбивається на підгрупи, кожна з яких виконує свої конкретні завдання; індивідуальна – кожен, хто займається, отримує окремі завдання; вільна – використовується для більш підготовленої навчальної групи; кругове тренування – полягає у переході з одного навчального місця на інше [3].

Необхідною умовою ефективного проведення занять зі спеціальної фізичної підготовки з курсантами ВНЗ МВС України є дотримання основних методичних принципів, а саме: доступності та індивідуалізації, системності, безперервності та регулярності, поступовості підвищення навантаження [6].

Фізична підготовка є одним із елементів системи службової підготовки, хоч має свою систему, яка складається з: загальної фізичної підготовки; спеціальної фізичної підготовки; масових фізкультурно-спортивних заходів і секційних занять із видів спорту. На нашу думку, цей перелік елементів системи фізичної підготовки слід доповнити таким елементом, як управління фізичною підготовкою.

Система фізичної підготовки – це сукупність елементів, що становлять єдиний процес навчання, виховання майбутніх працівників міліції відповідно до вимог, які висуваються до їх фізичної підготовленості.

Загальна фізична підготовка курсантів складається з комплексу гімнастичних і легкоатлетичних вправ.

Заняття з гімнастики проводяться для розвитку сили, спритності, швидкості, витривалості, координації рухів, орієнтації у просторі, стройової виправки.

Зміст її становлять: загальноорозвиваючі вправи, комплексна силова вправа, гімнастично-силовий комплекс, вправи на гімнастичних снарядах, вправи з гімнастичним інвентарем, вправи на тренажерних снарядах.

Під час складання нормативів із загальної фізичної підготовки працівники виконують гімнастичні вправи для визначення силових якостей і здають нормативи з бігу на різні дистанції для визначення швидкісних якостей і фізичної витривалості.

Заняття з легкої атлетики проводяться на стадіоні чи спортивному майданчику, на якому є бігова доріжка.

Спеціальна фізична підготовка курсантів включає: розвиток фізичних якостей, виховання сміливості, рішучості, ініціативності, впевненості у своїх силах, володіння навичками заходів фізичного впливу, подолання перешкод та виконання спеціальних вправ [6].

Відпрацювання фізичного впливу за умовами ситуаційних завдань проводиться на спеціальних полігонах. Заняття з подолання смуги перешкод спрямовані на формування професійно-прикладних навичок і комплексного розвитку фізичних якостей, виховання психологічної сталості, впевненості у своїх силах, сміливості й рішучості.

Невід'ємною складовою фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України є перевірка фізичної підготовленості, яка здійснюється відповідно до низки нормативно-правових актів: Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України, затвердженого наказом МВС України 14 лютого 2008 р. № 69; “Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України”, затвердженого наказом МВС України 13 квітня 2012 р. № 318; Наказу Міністерства освіти і науки України “Про затвердження навчальної програми з фізичного виховання для вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації” від 14 листопада 2003 р. № 757. Оцінювання курсантів здійснюється у процесі навчання (за виконанням навчальних завдань) на іспитах (семестрових, державних) і заліках (теоретична, практична) під час планової та позапланової перевірки (з боку відомчого міністерства, відділу професійної підготовки).

Так, індивідуальне оцінювання з фізичної підготовки складається з оцінок за загальну фізичну та спеціальну фізичну підготовку. Індивідуальна оцінка із загальної фізичної підготовки визначається за результатами виконання трьох контрольних вправ. У літній період – біг на 100 м, біг на 1000 м або 3000 м, підтягування, згинання та розгинання рук в упорі лежачи або комплексна силова вправа (особа, яка перевіряє, вибирає тільки одну вправу). У зимовий період – човниковий біг 10 x 10 м, підтягування, згинання та розгинання рук в упорі лежачи або комплексна силова вправа (особа, яка перевіряє, вибирає тільки одну вправу). Індивідуальна оцінка із спеціальної фізичної підготовки визначається за результатами виконання контрольних вправ. У літній період – заходи фізичного впливу; подолання смуги перешкод та виконання спеціальної вправи. У зимовий період – заходи фізичного впливу. Індивідуальна оцінка за оволодіння прийомами фізичного впливу складається з оцінок за виконання п'яти різних завдань.

Масові фізкультурно-спортивні заходи та секційні заняття з видів спорту для курсантів вищих навчальних закладів МВС України проводяться для їх залучення до регулярних занять фізичними вправами, підвищення рівня фізичної підготовленості, спортивної майстерності та організації дозвілля. Фізкультурно-спортивна робота проводиться як у службовий, так й у вільний від служби та навчання час, у вихідні та святкові дні. Для підготовки до змагань організуються та проводяться навчально-тренувальні збори. Спортивні змагання проводяться за планами-календарями, положеннями та правилами змагань [2].

Важливим елементом у системі фізичної підготовки є управління. На нашу думку, управління фізичною підготовкою – це вплив на поведінку курсантів з метою їх ефективного культурного та фізичного розвитку, забезпечення досягнення високих результатів у засвоєнні, розвитку теоретичних і практичних знань, умінь та навичок.

Управління фізичною підготовкою включає: планування, забезпечення, організацію, контроль, облік та внесення корективів у систему фізичної підготовки.

Управління фізичною підготовкою сприяє найбільш повному використанню всіх можливостей для фізичного вдосконалення курсантів у встановлені терміни, поєднанню

необхідного ступеня централізації управління, проведення єдиної лінії у вирішенні найважливіших питань фізичної підготовки, максимальному підвищенню оперативності та результативності.

Аналіз теоретичних та практичних аспектів фізичної підготовки ВНЗ МВС України показав, що дотримання основних форм і принципів проведення занять зі спеціальної фізичної підготовки забезпечить доброякісне викладення навчального матеріалу. Виявлено, що управління фізичною підготовкою сприяє підвищенню ефективності та результативності проведення навчальних занять.

Список використаних джерел

1. Про міліцію : Закон України від 20 груд. 1990 р. № 565 – XXI (зі змін. та допов.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.nau.ua/doc/?code=565-12>

2. Про затвердження Положення з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 13 квіт. 2012 р. № 318.

3. Основи фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ : навч. посіб. / [Ануфрієв М. І., Бутов С. Є., Гіда О. Ф., Решко С. Ф.] ; заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва та С. М. Моїсєєва. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 338 с.

4. Безпалій С. М. Фізична підготовка науково-педагогічного складу ВНЗ МВС України та ставлення офіцерів-викладачів до її удосконалення / С. М. Безпалій, В. М. Романчук, П. П. Ахрамович // Физическое воспитание студентов. – 2012. – № 7. – С. 25–31.

5. Решко С. М. Методичні рекомендації по організації і проведенню ранкової фізичної зарядки у закладах освіти МВС України / С. М. Решко, С. Є. Бутов. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. – 9 с.

6. Долматов А. И. Специальная физическая подготовка / Долматов А. И. – М. : Динамо, 1989. – 233 с.